

AKIL HASTASI KISITLINİN ARACININ KAZAYA KARIŞMASI HALİNDE SORUMLULUK VE SİGORTACININ RÜCU HAKKI

*The Liability of in Accidents Restricted due to Mental Illness
and Right of Recourse of Insurer*

İsa AKANSEL*

Özet

4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 7/2-b maddesinde belirlenen engelli tanımı kapsamında bulunanların özel tüketim vergisinden muaf tutularak araç alımları kolaylaştırılmaktadır. Maddede belirtilen engelli kapsamına çoğunlukla akıl hastası olan kişiler de girmektedir. Akıl hastası bu kimselerin kısıtlanması için genellikle sulh hukuk mahkemesine başvurularak vasi atanması istenilmektedir. 4760 Sayılı Kanun uyarınca vergiden muaf olan araçlar kısıtlı adına alınarak bu kişiler malik olmakta, çoğu zaman da vasi bu aracı kullanmaktadır. Ancak motorlu araçlar işletilmesi sebebiyle her an tehlike yaratma ihtimali içindedir. Kısıtlı adına alınan aracın kazaya karışması durumunda akıl hastası kısıtlının ve vasinin sorumlulukları farklılık arz eder. Çalışmamızın konusunu kısıtlının malik olduğu aracın kazaya karışması halinde, zorunlu mali sorumluluk sigortası kapsamında kısıtlı ve vasinin zarar görene karşı sorumluluğu oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hakkaniyet sorumluluğu, motorlu araç işletenin sorumluluğu, zorunlu mali sorumluluk sigortası.

Abstract

For those who comply with the definition of disabled in article 7/2b of the Special Consumption Tax Law No. 4760, vehicle purchases have been facilitated by exemption to special consumption tax. The definition of disability in the article mostly includes people with mental illness too. In order to restrict the mentally ill people, it is generally requested from the peace court to appoint a guardian by application. In accordance with the law no. 4768, the tax-exempt vehicle is purchased on behalf of the restricted and, although the owner is the restricted, often used by the guardian. However, due to the fact that they are operated, motor vehicles carry the risk of creating danger at any time. In cases where the vehicle of the person restricted due to mental illness is involved in a (traffic) accident, the liabilities of the restricted and the guardian are different. The study examines the liabilities of the restricted and the guardian against

➤ Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee Permission.

➤ Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 12.01.2022

➤ Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 06.09.2022

* Hâkim, Isparta Adliyesi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora Programı Öğrencisi, aknslisa@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9506-5015>

the damaged party within the scope of compulsory liability insurance, if the vehicle owned by the restricted is involved in an accident.

Keywords: Fairness liability, liability of motor vehicle operator, compulsory liability insurance.

GİRİŞ

Devletimiz sosyal bir hukuk devleti olması sebebiyle, güçsüz konumda bulunan vatandaşlar lehine birtakım düzenlemeler yapmaktadır. 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu¹ da bu ayrıcalıklı düzenlemelerden birisidir. Kanunun belirlediği şartları taşıyan engellilerin vergiden muaf tutularak, araç alımları kolaylaştırılmaktadır. Bahsi geçen kanunda *engellilik durumlarının araçları bizzat kullanamayacak ve sürekli olarak tekerlekli sandalye veya sedye kullanmalarını gerektirecek nitelikte olduğunu ilgili mevzuat çerçevesinde alınan engelli sağlık kurulu raporuyla tevsik eden* engellilerin, vergiden muaf tutulacağı belirtilmiştir. 4760 Sayılı Kanun'un 7/2-b maddesinde tanımlanan engelli kapsamına çoğu zaman ayırt etme gücünden yoksun akıl hastaları da girmektedir. Akıl hastası bu kimselerin işlerini yürütmek amacıyla sulh hukuk mahkemesine başvurularak kısıtlanması istenilmekte ve bu kimselere vasi atanmaktadır. Mahkeme tam teşekküllü bir hastaneye akıl hastasını sevk ederek sağlık kurulu raporu² aldırılmaktadır (TMK m.436/5). Bu kapsamda 4760 Sayılı Kanun'da belirtilen şekilde ve oranda engelli kapsamına giren her akıl hastası kısıtlı da vergi muafiyetinden yararlanabilir.

Uygulamada sıklıkla vasi, akıl hastası kısıtlının vergi muafiyetinden yararlanarak araç sahibi olması için mahkemeye başvurup izin almaktadır³. Genel itibariyle akıl hastası kısıtlıların adına alınan araçları vasisi kullanmaktadır. Kısıtlı adına alınan bu araçların işletilmesi sebebiyle tehlike yaratması olasıdır. Bu durumda malik olarak kısıtlı ile kısıtlı adına aracı kullanan vasinin sorumlulukları farklı olmaktadır. Kısıtlının malik olarak sahip olduğu aracın kazaya karışması halinde akıl hastası kısıtlının hakkaniyet sorumluluğu (TBK m. 65) söz konusuysen, vasi kullanıyorsa araç olması sebebiyle motorlu araç işletenin sorumluluğu (KTK m. 85) doğmakta ve bu sorumluluklar birbirleriyle yarışmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda öncelikle hakkaniyet sorumluluğu incelenecek, öte yandan motorlu araç işletenin

¹ Özel Tüketim Vergisi Kanunu, Kanun Numarası: 4760, Kabul Tarihi: 06.06.2002, RG 12.06.2002/24783.

² Nevzat Koç, 'Türk Medeni Kanunundaki Düzenlemeler Işığında Vesayet Hukukuna Genel Bir Bakış' (2005) 7(0) DEÜHFD, 99, 114; Köksal Kocaağa, 'Koruma Amacıyla Özgürlüğün Kısıtlanması' (2006) 10 (1,2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 33, 51; Ömer Uğur Gençcan, Vesayet Hukuku (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019) 280 vd.

³ TMK m. 462: "Aşağıdaki hâllerde vesayet makamının izni gereklidir:... 2. Olağan yönetim ve işletme ihtiyaçları dışında kalan taşınır veya diğer hak ve değerlerin alımı, satımı, devri ve rehnedilmesi...".

sorumluluğuna değinilerek, zorunlu mali sorumluluk sigortası kapsamında sorumluluklar belirlenecektir.

I. AKIL HASTASI KISITLININ HAKKANİYET SORUMLULUĞU

A. Genel Olarak

Kural olarak ayırt etme gücünden yoksun kimselerin haksız fiilleri sebebiyle sorumlu olmaları mümkün değildir. Zira ayırt etme gücünden yoksun kimselerin akla uygun hareket etme yeteneği bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu kimselerin verdikleri zararın tazmin edilmemesi vicdani ve adaleti yaralayabilecek bir olgudur. Bu sebeple bazı istisnaların bulunması mümkündür. Nitekim TMK m. 15 hükmü *kanunda ayırık sayılan haller* demekle bu durumu açıkça düzenlemiştir.

1. Ayırt Etme Gücü

Ayırt etme gücü eski Medeni Kanun döneminde olduğu gibi 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu'nda da 13. maddede düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu'nun 13. maddesi şu şekildedir: “*Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir*”. Görüldüğü üzere TMK ayırt etme gücünün tanımını yapmış değildir. Bununla birlikte kimlerin ayırt etme gücüne sahip olduğu olumsuz şekilde düzenlenmiştir⁴. Anılan hükümden yola çıkılarak ayırt etme gücünün tanımını yapmak mümkün değildir⁵.

TMK m. 13 ile birlikte değerlendirildiğinde bu anlamda ayırt etme gücünden kişilerin eylem ve işlemlerinin sonuçlarını, önem ve kapsamlarını anlayabilmek için gerekli olan bilinç, irade ve anlayışa sahip olma, seçebilme ve buna uygun hareket etmelerini anlamak gerekir⁶. Ayırt etme gücünün bu tanımından yola çıkarak iki unsurdan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunlar psikolojik

⁴ “Bu maddeyle yasada örnek niteliğinde sayılmış olan bazı sebeplerle ‘akla uygun hareket etme iktidarından mahrum olmayan’ kişilerin ayırt etme gücüne sahip olduğu ifade edilmiştir”, Ahmet Kılıçoğlu, Medeni Hukuk (3. Baskı, Turhan Kitabevi 2019) 218; Kemal Oğuzman/Özer Seliçi/ Saibe Oktay-Özdemir, Kişiler Hukuku (16. Baskı, Filiz Kitabevi 2016) 56.

⁵ Jale Akipek/ Turgut Akıntürk/ Derya Ateş, Kişiler Hukuku C. 1 (15. Baskı, Beta Yayınları 2019) 288; İlhan Helvacı, ‘Temyiz Kudretinden Yoksun Şahısların Hukuki Sorumluluğu Üzerine’ (1997) 55 İÜHF 146, 146.

⁶ “Kişinin, makul surette hareket edebilme, fiillerinin sebep ve sonuçlarını idrak edebilme yeteneğine ayırt etme gücü denir”, Mustafa Dural/ Tufan Ögüz, Kişiler Hukuku C 2 (19. Baskı, Filiz Kitabevi 2018) 57; Akipek/Akıntürk/Ateş (n 5) 288; “Ayırt etme gücü kişinin kendi özgür iradesi ile hareket edebilme yeteneğidir”, Kılıçoğlu, Medeni (n 4) 218; “Ayırt etme gücü doğal bir kavramdır, gerçek kişideki belli bir psikolojik olgunluğu gösterir”, Akipek/Akıntürk/Ateş (n 5) 288.

unsur ve biyolojik unsurdur⁷. Psikolojik unsur kanunun deyimiyle *akla uygun biçimde davranma yeteneği* iken; biyolojik unsur ise hükümde sayılan ve bu yeteneği ortadan kaldıran sebeplerdir⁸.

1.1. Psikolojik Unsur

TMK m. 13 düzenlemesi ve yukarıdaki tanım göz önünde bulundurulduğunda ayırt etme gücünü oluşturan ilk unsurun psikolojik unsur olduğu görülür. Buna göre akla uygun biçimde hareket etme yeteneği psikolojik unsuru ifade eder. Bir kimsenin akla uygun biçimde hareket etme iktidarına sahip olduğundan söz edebilmek için, yaptığı eylemin sebep ve sonuçları ile sorumluluğu kavrayabilme bilincini haiz olmasının yanı sıra, bunları dış alemde gerçekleştirebilme iradesinin de var olması gerekir⁹.

Akla uygun biçimde hareket etme yeteneği kişinin akli başında hareket etmesidir. Davranışlarının sonuçlarını aynı koşullarda ve ortalama zekaya sahip bir kişi gibi bilerek hareket eden kişi, makul ve mantıklı hareket eder. Bu durum her somut olayın şartlarına göre değerlendirilmelidir. Bir diğer deyişle kişinin akla uygun biçimde davranma yeteneğine uygun hareket edip etmediğinin tespiti her durum özelinde ayrı şekilde ele alınmalıdır¹⁰.

1.1.1. Biyolojik Unsur

Ayırt etme gücünü oluşturan bir diğer unsur biyolojik unsurdur. TMK m. 13'de sayılan sebeplerin varlığı ayırt etme gücünden yoksunluk sonucunu doğurabilir. Yani akla uygun biçimde hareket edebilme iktidarından yoksun olma her zaman için bir kişinin ayırt etme gücünden yoksun olduğu anlamına gelmez. Ayırt etme gücünden yoksunluk TMK m. 13'de sayılan bazı biyolojik sebeplerden ileri gelmelidir. Hükümde sayılan sebepler *numerus clausus* değildir¹¹. Sınırlı sayıda sayılmayan bu sebeplerin içerisine ateşli hastalık geçirme, sara nöbeti, uyuşturucu madde alma, hipnotizma, uyurgezerlik gibi durumlar örnek olarak verilebilir¹².

⁷ İradi unsur ve zihni unsur şeklindeki ayırma için bkz. Vehbi Umut Erkan/ İpek Yücer, 'Ayırt Etme Gücü' (2011) 60 (3) AÜHFD 485, 488.

⁸ Helvacı (n 5) 146.

⁹ Dural/Öğüz (n 6) 57; Helvacı (n 5) 146; Fahrettin Aral, 'Temyiz Kudretinden Mahrum Şahısların Hukuki Sorumluluğu', (1980) 10 (3) BATİDER 733, 734; Ayrıca akla uygun biçimde davranabilme yeteneğinin idrak etme ve irade unsurlarından oluştuğuna ilişkin kapsamlı bilgi için bkz. Aral (n 9) 734 vd.

¹⁰ Kılıçoğlu, Medeni (n 4) 218.

¹¹ Kılıçoğlu, Medeni (n 4) 219; TMK m. 13'de sayılan sebeplerin sınırlı sayı ilkesine tabi olmadığı hükümde geçen *bunlara benzer sebepler* kavramından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kanun koyucunun bu ibare ile neyi kast ettiği de yeterince açık değildir. Nitekim aynı düşünce için bkz. Helvacı (n 5) 146.

¹² Aral (n 9) 735.

TMK m.13’de geçen *bunlara benzer sebepler* deyimi muğlak bir ifadedir. Burada kanun koyucunun yalnızca *sarhoşluğa benzer halleri* kastettiğini savunan bir görüş bulunduğu gibi; bunun yanında *akıl hastalığı, yaş küçüklüğü ve akıl zayıflığına benzer hallerin* de dahil olduğunu savunan diğer bir görüş de mevcuttur. Kanaatimizce hükümde açıkça sarhoşluğa benzer halin kast edildiğine ilişkin bir belirleme yapılmadığına göre, benzer hallerin kapsamına ayırt etme gücünü kaldırabilecek ateşli hastalıklar sırasında görülen hezeyan halleri gibi bazı durumları da dahil etmek mümkün olmalıdır¹³.

1.2. Ayırt Etme Gücünden Yoksunluk ve Hukuki Sorumluluk Yönünden Değerlendirilmesi

TMK m. 15 düzenlemesine göre, kanunda sayılan istisnai durumlar saklı kalmak kaydıyla ayırt etme gücünden yoksun kimselerin fiilleri hukuki sonuç doğurmaz. Kural olarak ayırt etme gücünden yoksun kimselerin haksız fiillerinden ve borca aykırı davranışlarından sorumlu tutulmaları mümkün değildir¹⁴. Ancak TMK m.15’in mutlak bir düzenleme olduğu da söylenemez. Zira hükümde *kanunda sayılan ayırık haller* denilmek suretiyle anılan maddenin istisnalarının olduğu belirtilmiştir. Böyle bir durumda ayırt etme gücünden yoksun kimsenin fiili sonucu verilen zararın tazmini mümkündür. Keza istisnai durumlarda bu kişilerin yapmış olduğu hukuki işlemler mahkeme tarafından kaldırılıncaya kadar geçerlidir ve sonuç doğurur¹⁵.

1.2.1. Haksız Fiil Sorumluluğu

Haksız fiil sorumluluğunda kişilerin hukuka aykırı fiillerinden sorumlu tutulabilmesi kusurlu olmalarına bağlıdır. Kusur, bu tarz sorumluluk hallerinde kurucu unsurdur¹⁶. Bununla birlikte ayırt etme gücünden yoksun kimselerin kusurlu olarak sayılmaları mümkün değildir. Zira ayırt etme gücüne sahip bulunmayan kişi tam ehliyetsizdir, fiil ehliyetlerinin bulunduğundan söz edilemez. Tam ehliyetsizlerin akla uygun biçimde hareket etme iktidarından mahrum bulunmaları sebebiyle herhangi bir sebeple kusurlu oldukları kabul edilemez. Bu sebeple anılan kimselerin haksız fiil sorumlulukları söz konusu değildir. Kural olarak böyle bir durumda ayırt etme gücünden yoksun kimselerin başka bir kişiye vermiş oldukları zararlardan sorumlulukları da bulunmaz. Fakat istisnai olarak bazı durumlarda eğer hakkaniyet gerektiriyorsa bu kişilerin hukuka aykırı fiillerinden sorumlu tutulmaları mümkündür. Buna göre TBK

¹³ Akipek/Akıntürk/Ateş (n 5) 294; Aynı görüş için bkz. Helvacı (n 5) 147; Bununla birlikte aşırı hırs, şiddetli nefret ve kızgınlık gibi sebeplerin varlığı halinde kişinin akla uygun biçimde hareket etme iktidarının ortadan kalktığı durumlarda ayırt etme gücünün kaybedildiğinden bahsedilemeyeceğine ilişkin bkz Oğuzman/Seliçi/Oktay- Özdemir (n 4) 62.

¹⁴ Akipek/Akıntürk/Ateş (n 5) 307.

¹⁵ Erkan/Yücer (n 7) 502.

¹⁶ Fikret Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler (16. Baskı, Yetkin Yayınları 2013) 516; Helvacı (n 5)149.

m. 65 uyarınca hakkaniyet gerektiriyorsa hakim, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin vermiş olduğu zararın tamamen veya kısmen giderilmesine karar verebilir.

Ayırt etme gücünden yoksun kişilerin hukuki sorumluluğu üzerine temelde iki farklı görüş bulunmaktadır¹⁷. Bir görüşe göre¹⁸ bu kişiler anormallikleri sebebiyle sorumludur. Böylelikle ayırt etme gücünden yoksun kimsenin haksız bir fiil işlemesine veya farazi bir kusura ihtiyaç yoktur. Yani ayırt etme gücünden yoksun kimsenin sadece varlığının bulunması onun sorumlu olması için yeterlidir. Ayırt etme gücüne sahip olmayanların sorumluluğu, anormallikleri sebebiyle üçüncü kişiler bakımından arz ettikleri tehlike sorumluluğuna dayanır. Diğer ve hakim olan görüşe göre¹⁹ ise, ayırt etme gücüne sahip olmayanlar anormallikleri sebebiyle değil, anormalliklerine rağmen sorumludur. Burada objektif olarak hukuka aykırı bir fiil ile normal bir kimse için kusur teşkil eden bir hareket bulunmalıdır. Kanaatimizce burada hakim olan görüş daha isabetlidir. Zira ayırt etme gücünden yoksun bir kişiyi, ayırt etme gücüne sahip olması halinde sorumlu tutulamayacağı fiillerden sorumlu tutmak mümkün değildir. Bir diğer deyişle sadece ayırt etme gücünden yoksun bulunması sebebiyle bu kimselerin daha ağır sorumluluğa tabi tutulması hem hukuk hem de toplum vicdanını yaralaması bakımından uygun değildir. TBK m. 65’de düzenlenen, hakkaniyet esası ile yumuşatılmış özel bir kusursuz sorumluluk halidir²⁰.

Ayırt etme gücüne sahip olmayan akıl hastasının sorumlu tutulabilmesi için bir takım şartların bulunması gerekir. Buna göre öncelikle ayırt etme gücünün fiilin işlendiği sırada bulunmaması gerekir. İkinci olarak fiil, ayırt etme gücüne sahip bir kimse tarafından işlenmiş olsaydı bir haksız fiilin tüm unsurlarını taşıyacak nitelikte olmalıdır. Üçüncü olarak ise hakkaniyetin tazminat ödenmesini gerektirecek nitelikte olması gerekir.

1.2.1.1. Sorumluluğun Şartları

a. Failin Ayırt Etme Gücünden Yoksun Olması

TBK m. 65 göz önünde bulundurulduğunda sorumluluğun ilk şartının fiilin işlendiği esnada ayırt etme gücünün bulunmaması olduğu anlaşılır. Ayırt etme gücünden yoksun olma halinin geçici veya sürekli olması bakımından bir fark bulunmamaktadır.

Bir fiili işleyen kişinin ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığının tespiti için bu durumun irdelenmesi gerekir. Yani bu kişinin işlediği fiilin anlam ve

¹⁷ Aral (n 9) 737; Helvacı (n 5) 150.

¹⁸ Aral (n 9) 737.

¹⁹ Helvacı (n 5) 151.

²⁰ Aral (n 9) 738; ibid 151.

sonuçlarını değerlendirme gücünün bulunup bulunmadığı saptanmalıdır²¹. Bu anlamıyla ayırt etme gücünün nispi bir kavram olduğu açıktır²². Nispilik her somut olaya ve kişiye göre ayırt etme gücünün tespitinin yapılmasıdır. Bu bağlamda somut olay özelinde ve fiilin işlendiği sırada kişide bulunması gereken akla uygun biçimde davranma yeteneğinin araştırılması gerekir²³. Hakim de bu konuda karar verirken genel bir tarzda değil, her olay ve kişiyi göz önünde bulundurarak değerlendirme yapmak zorundadır²⁴.

b. İşlenen Fiil Haksız Bir Fiilin Tüm Unsurlarını İçermelidir

Fiil, ayırt etme gücüne sahip bir kimse tarafından işlenseydi gündeme gelecek olan haksız bir fiilin tüm unsurlarını taşımalıdır²⁵. Haksız fiil sorumluluğundan bahsedebilmek için bir takım şartların bulunması gerekir. Bu sorumluluk TBK m. 49'da düzenlenmiştir. Buna göre kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille bir kimseye zarar veren, verdiği zararı gidermekle yükümlüdür. Haksız fiil sorumluluğunun şartları hükümden de anlaşılacağı üzere şunlardır²⁶:

- Hukuka aykırı bir fiil.
- Fiille kişiye verilen zarar.
- Fiilin işlenmesi sırasında failin kusurlu bulunması.

Haksız fiil sorumluluğundan bahsedebilmek için öncelikle bir fiilin işlenmiş olması, ayrıca bu fiilin de hukuka aykırı olması gerekir. Hukuka aykırılık, kusur kavramıyla karıştırılabilen bir kavram olmakla birlikte, esasen fiilin bir hukuk kuralına aykırı olduğunu, kusur ise hukuka aykırı bir fiille ilgili irade sebebiyle davranışın kınanabilirliğini ifade eder. Hukuka aykırılık fiil yönünden objektifken, kusur fail yönünden subjektif bir değerlendirmedir²⁷. Haksız fiilden bahsedebilmek için kusurun da bulunması gerekir. Kusur genel olarak hukuk düzeninin kınadığı, hoş görmediği davranış biçimi olarak tanımlanabilir²⁸. Kusur haksız fiilin kurucu unsurudur. Hukuka aykırı bir fiil sonucunda zararın meydana gelmesi, zarar ile hukuka aykırı fiil arasında illiyet bağının bulunması da haksız fiilin diğer şartlarıdır.

²¹ Erkan/Yücer (n 7) 494.

²² Dural/Öğüz (n 6) 60; Akipek/Akıntürk/Ateş, (n 5) 291; Kılıçoğlu, Medeni (n 4) 224.

²³ Kılıçoğlu, Medeni (n 4) 224.

²⁴ Aral (n 9) 738.

²⁵ Haluk Tandoğan, Türk Mesuliyet Hukuku (Birinci Basıdan Tıpkı Bası, Vedat Kitapçılık 2010) 58.

²⁶ Kemal Oğuzman/ Turgut Öz, Borçlar Hukuku Genel Hükümler C 2 (16. Baskı, Vedat Kitapçılık 2021) 14 vd; Ahmet Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler (25. Baskı, Turhan Kitabevi 2021) 363 vd; Gökhan Antalya, Borçlar Hukuku Genel Hükümler C V/1, 2 (2. Baskı, Seçkin Yayınları 2019) 61 vd.

²⁷ Oğuzman/Öz (n 26) 16 vd; Ayşe Acar Umur, Vesayet Kurumu ve Vasinin Sorumluluğu (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021) 132.

²⁸ Antalya (n 26) 67; Eren, Genel (n 16) 569.

c. Hakkaniyet Tazminat Ödenmesini Gerektirmelidir

Ayırt etme gücünden yoksun bulunan kişilerin fiilleriyle vermiş olduğu zararları tazmin sorumluluğunun hakkaniyet düşüncesiyle yumuşatılmış özel bir kusursuz sorumluluk hali olduğuna yukarıda değinilmişti. Sorumluluk hakkaniyet düşüncesine dayandığından zararın tazmini de hakkaniyetin gerektirdiği durumlarda söz konusu olur²⁹. TBK m. 65 hükmü, tazminatın şartları ile tazmin borcunun kapsamı bakımından hakime takdir yetkisi tanımıştır; böylelikle her somut olayın şartları göz önünde bulundurularak hakim tarafından hüküm kurulur³⁰.

TBK m. 65 hükmü uyarınca hakim kendisine verilen takdir yetkisini her olay ve şartlara göre değerlendirme yaparak; ayırt etme gücünden yoksun kişinin bu zarardan sorumlu olup olmayacağını ve sorumluluğun kapsamını belirler. Hakimin takdir yetkisini kullanırken değerlendirme yapacağı bazı hususların şunlar olduğundan bahsedilebilir³¹: *tarafların ekonomik durumları, işlenen fiilin ağır nitelikte olması, fiilin işlendiği sırada zarar görenin fiile göstermiş olduğu tepki.*

Hakim değerlendirme yaparken öncelikle en önemli şart olarak tarafların ekonomik durumları ve bunların karşılaştırılmasını göz önünde bulundurur. Ayırt etme gücünden yoksun zarar verenin maddi durumunun zarar görene göre iyi olması ve mağdurun ekonomik anlamda daha zayıf konumda bulunması verilecek karar bakımından temel teşkil eder; her durumda tarafların ekonomik durumlarının oranlanması gerekir³². Bir diğer deyişle oranlama yaparken yalnızca zarar verenin ekonomik durumunun iyi olmasını aramak doğru değildir; zarar verenin zarar görene göre daha kötü veya eş konumda olması mümkündür; hatta her iki tarafın ekonomik durumunun iyi olması da mümkündür; bununla birlikte zarar verenin en azından zararın giderimini kısmen karşılayacak bir ekonomik durumda olması gerekir³³. Zararın tazmini sigortacı gibi üçüncü bir kişiden istenebiliyorsa, bu durum olay özelinde değerlendirme yapılırken hakkaniyet de gerektiriyorsa, ayırt etme gücünden yoksun kişiyi sorumluluktan kurtarabilir³⁴. *Helvacı*³⁵ öğretide *Werro* tarafından

²⁹ Eren, Genel (n 16) 499; Helvacı (n 5) 153.

³⁰ “*Hakim takdir yetkisine dayanarak bunu belirlerken özellikle tarafların mali durumlarını, zararın ağırlığını veya zararın başka bir üçüncü kişiye, örneğin ev başkanına ya da sigortacıya ödettirme imkanının bulunup bulunmadığını dikkate almalıdır*”, Akipek/Akintürk/Ateş (n 5) 314; Aral (n 9) 739; “*Ayırt etme gücünden yoksun kimse, hakkaniyet gerektiriyorsa, manevi tazminata da mahkum edilebilir*”, Safa Reisoglu, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler (25. Bası, Beta Yayınları 2014) 181.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Aral (n 9) 739 vd ; Helvacı (n 5) 153 vd.

³² Benzer yönde bkz. Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir (n 4) 96.

³³ Helvacı (n 5) 154.

³⁴ Atilla Altop, ‘Hakkaniyet Sorumluluğu’ (2007) 6 (1) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 7, 10-11.

³⁵ Helvacı (n 5) 155-156.

savunulan düşünceleri şu şekilde aktarmaktadır: “*Doktrinde Werro’ya göre, eğer mağdur kaza sigortasına sahipse veya zararın giderimi için ev reisinin sorumluluğuna gidilebiliyorsa artık temyiz kudretinden yoksun şahısların sorumluluğuna gidilemeyecektir. Bununla birlikte üçüncü kişiden elde edilen tazminatın zararın bir kısmını karşıladığı hallerde, zararın karşılanmayan kısmının gayrimümeyyize yüklenmesinin gerekli olup olmadığı incelenecektir. Temyiz kudretinden yoksun kişinin kendisinin sebebiyet vereceği zararlara karşı bir hukuki sorumluluk sigortası yaptırdığı hallerde ise mesele tartışmalıdır. İsviçre Federal Mahkemesine göre, temyiz kudretinden yoksun kişinin bu tarz bir hukuki sorumluluk sigortasına sahip olması onun hakkaniyet gereğince sorumlu tutulmasına sebebiyet verecektir. Doktrinde Werro ise bu görüşe karşı çıkmakta ve temyiz kudretinden yoksun kişinin böyle bir sigortaya sahip olmasının onun peşinen meydana getirdiği zarardan sorumlu tutulmasına sebep olamayacağını, ancak bu durumun, onun hakkaniyet gereğince sorumlu tutulup tutulmayacağı incelenirken diğer faktörlerin yanı sıra göz önünde bulundurulacağını ileri sürmektedir*”. Gerçekten de böyle bir durumda ayırt etme gücünden yoksun kimselerin, henüz akli melekelerini yitirmeden önce sigorta yaptırmalarının hiçbir anlamı kalmayabileceği gibi, hiç sigorta yaptırmayanlara göre daha ağır ve eşit olmayan konuma düşmeleri sebebiyle kişilerin isteğe bağlı olarak sigorta yaptırma yoluna başvurmaları da azalabilecektir.

Hakimin göz önünde bulundurabileceği bir diğer husus zarar verenin fiilinin ağır olması veya onun yaşadığı çevre için ağır bir tehlike içermesidir³⁶.

Takdir yetkisi kullanılırken göz önünde bulundurulabilecek bir diğer husus zarar görenin fiilin işlendiği sıradaki tutumu veya menfaattir. Fiilin işlenişi sırasında ayırt etme gücünden yoksun kişinin fiiline karşı hoşgörü gösteren veya onun zarar görmesini engellemek bakımından zararın doğumuna engel olan zarar görenin davranışları takdir konusunda etkili olabilir³⁷.

TBK m. 65 uyarınca hakim her somut olayı ve ayırt etme gücünden yoksun kişinin fiili işlediği sıradaki durumunu kendi şartları içinde irdeleyip yukarıdaki hususları da gözетerek karar verir³⁸. Hakkaniyet gerektirirse tazminatın şartları

³⁶ Örneğin sırf kötülük yapmak maksadıyla kişinin bir diğer kişiyi yaralaması durumu için bkz. Aral (n 9) 740.

³⁷ Helvacı (n 5) 153-154.

³⁸ “Olay tarihinde yürürlükte bulunan 818 Sayılı BK’nun temyiz kudretini haiz olmayanların mesuliyetini düzenleyen 54. maddesi “Hakkaniyet iktiza ediyorsa hakim, temyiz kudretini haiz olmayan kimseyi ika ettiği zararın tamamen yahut kısmen tazminine mahkum eder. Temyiz kudretini muvakkaten ızaa eden kimse, bu halde iken yapmış olduğu zararı tazmine mecburdur. Şu kadar ki kendi kusuru olmaksızın ika edilmiş olduğunu ispat eder ise mesul olmaz.” hükmüne amirdir. Kural olarak haksız eylem nedeni ile verilen zararlarda sorumluluk kusura dayanır. Kusur sorumluluğu için de Medeni Kanun’un 13. Maddesinde belirtilen ayırt etme gücünün varlığı gerekli ve yeterli koşuldur. Diğer yandan aynı Kanun’un 15. maddesi gereğince yasada gösterilen ayrık durumların varlığı durumunda ayırt etme gücü

ve zararı giderim borcunun kapsamını tayin bakımından hakim tarafından karar verilir. Ayırt etme gücünden yoksun kişinin tazminata mahkum edilmemesi de mümkündür.

Peki ayırt etme gücünden yoksun kişilerin kendilerine verilen zararların oluşumunda veya artmasına sebebiyet verdikleri durumlarda müterafik kusurdan bahsedilebilir mi? Esasen ayırt etme gücünden yoksun kişilerin akla uygun biçimde hareket etme iktidarını haiz olmamaları sebebiyle müterafik kusurdan söz etmek mümkün değildir. Ancak bu kişi eğer ki ayırt etme gücüne sahip olsaydı davranışı müterafik kusur olarak kabul edilebilirse ve hakkaniyet de gerektirirse; TBK m. 65 hükmü kıyasen uygulanabilir ve hükmedilecek tazminatta indirimde gidilebilir³⁹.

2. Kısıtlı Adına Alınan Araçlar ve Karayolları Trafik Kanunu Çerçevesinde Kısıtlının Sorumluluğu

2.1. Genel Olarak

Uygulamada kısıtlı lehine olacak ve mal varlığına katkı yapacak şekilde vesayet makamının izniyle araç alımları yapılabilmektedir (TMK m. 462/2). Özellikle diğer vatandaşlar karşısında eşit olmayan bu kimselere karşı devlet tarafından birtakım hak ve ayrıcalıklar sağlanmaktadır. Ülkemizde de ekonomik açıdan çoğu zaman diğer kimselerle eşit konumda bulunmayan engelliler (çalışmamız bakımından akıl hastası kısıtlılar) yönünden vergi indirimleri yapılarak bu kimselerin araç alımlarının kolaylaştırılması amacıyla özel tüketim vergilerinde indirimler yapılmaktadır. Uygulamada araç alımına ilişkin talepler, kısıtlının ihtiyaçları ve durumu göz önünde bulundurularak onları borç altına sokmamak kaydıyla genellikle kabul edilmektedir. Mahkemece araç alımına dair talep kabul edilirse, alınan araç üzerine vesayet şerhi konulmakta ve aracın maliki de kısıtlı olmaktadır.

Kısıtlılar adına alınan bu araçların kazaya karışarak tehlike yaratması ise her zaman olasıdır. Karayolları Trafik Kanunu da bu noktada motorlu taşıt

bulunmayanlar da haksız eylemleri nedeni ile verdikleri zararlardan sorumlu tutulabilirler. Bu ayrık durumlardan birisi de 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 54/1 maddesinde düzenlenmiş bulunan hak ve adalete dayalı nesnel (objektif) sorumluluktur. Bu düzenleme ile hakime, geniş bir takdir yetkisi verilmiştir. Bu yetkinin, her olayı çevreleyen koşulların gözönünde bulundurularak kullanılması gerekir. Bu bağlamda, ayırt etme gücü bulunmayanın eyleminin doğurduğu özel tehlike; ayırt etme gücü bulunmamasına karşın, objektif ölçüler içinde ona yüklenilebilecek bir kusurun varlığı; ayırt etme gücü bulunmayanın, eylem sırasındaki öznel durumu ve zarar görene yönelik tutumu ile tarafların ekonomik varlıklarının gözönünde tutulması gerekir. Özellikle, haksız eylemde bulunanın sorumluluğunun onun yönünden rahatlıkla katlanılabilir; zarara uğrayan yönünden de hissedilebilir ölçüde ekonomik sonuçlar doğurması durumunda, ayırt etme gücü bulunmayanın sorumlu tutulması benimsenebilir”, Yargıtay 4 HD, 4004/3306, 25/04/2018.

³⁹ Dural/Öğüz (n 6) 76.

işletenin sorumluluğu bakımından kusursuz sorumluluğu benimsemiştir. Esasen kusursuz sorumluluk bakımından da tehlike sorumluluğunu kabul etmiş; bazı hallerde ise bunun yanı sıra kusur sorumluluğu ve tehlikeyi tamamlayıcı olağan sebep sorumluluğuna da yer vermiştir⁴⁰. KTK m. 85/1'e göre: "*Bir motorlu aracın işletilmesi bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına yahut bir şeyin zarara uğramasına sebep olursa, motorlu aracın bir teşebbüsün unvanı veya işletme adı altında veya bu teşebbüs tarafından kesilen biletle işletilmesi halinde, motorlu aracın işleteni ve bağlı olduğu teşebbüsün sahibi, doğan zarardan müştereken ve müteselsilen sorumlu olurlar*". Görüldüğü üzere sorumluluğun doğması aracın işletilmesine bağlıdır. Bu sebeple sorumluluğun temeli işletme tehlikesidir⁴¹.

2.2. Sorumluluğun Şartları

2.2.1. Zarar

Araç işletenin sorumluluğunun doğması için gerekli olan ilk şart bir zararın meydana gelmiş olmasıdır. Zarar şahsa veya eşyaya ilişkin olabilir⁴². KTK m. 85/1'de de bu husus *bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına yahut bir şeyin zarara uğramasına* demek suretiyle açıkça düzenlenmiştir. Aracın işleteni şahıs veya şeye gelen zararlar dışındaki zararlardan KTK hükümlerine göre sorumlu değildir⁴³.

2.2.2. Zarar Trafik Kazası Sebebiyle Meydana Gelmelidir

Zarar araçla yapılan bir trafik kazasından kaynaklanmalıdır. KTK m. 3'e göre: "*Trafik kazası: Karayolu üzerinde hareket halinde olan bir veya birden fazla aracın karıştığı ölüm, yaralanma ve zararlar sonuçlanmış olan olaydır*".

Kaza zarara sebep veren ani ve arzu edilmeyen sebepler bütünüdür. Anilikten kasıt başlangıç ve sonu belli, tek ve bir defada gerçekleşen olaydır. Kazanın istenilmeyen bir olay olması da zarar gören bakımından istememedir⁴⁴.

2.2.3. Kaza ve Zararın KTK Anlamında Motorlu Bir Araç Sebebiyle Meydana Gelmesi Gerekir

İşletenin sorumluluğu hükümden de anlaşılacağı üzere motorlu bir araçtan kaynaklanmalıdır. Motorlu araç karayolunda insan, hayvan ve yük taşımak için makine gücü ile yürütülen araçlardır⁴⁵. Bu cümleden itibaren, KTK'ya göre

⁴⁰ Fikret Eren, 'Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukuki Niteliği ve Unsurları' (1987) 39 (1,0-0) 159, 159; Antalya (n 26) 463.

⁴¹ Kılıçoğlu, Borçlar (n 26) 497; Antalya (n 26) 464.

⁴² Eren, Karayolları (n 40) 166; Antalya (n 26) 485.

⁴³ Kılıçoğlu, Borçlar (n 26) 502 vd; Antalya (n 26) 485.

⁴⁴ Eren, Genel (n 16) 675 vd.

⁴⁵ Eren, Karayolları (n 40) 170.

motorlu araç olarak sayılabilmenin şartları hareket, makine gücüyle hareket ve karada hareket unsurlarının bir arada bulunmasıdır. Bir araç hareket gücünü haiz değilse ve hareketini sağlayan makine gücü yoksa motorlu araç değildir. Keza motorlu araç karada ve özellikle de karayolu üzerinde hareket etmiyorsa KTK bağlamında motorlu bir araçtan söz edilemez⁴⁶.

2.2.4. Kaza ile Motorlu Araç Arasında Uygun İlliyet Bağı Bulunmalıdır

Meydana gelen zarar ile motorlu araç arasında uygun illiyet bağının bulunması gerekir. Zarar motorlu aracın kaza yapması sebebiyle oluşmamışsa KTK'ya göre sorumluluk oluşmaz. İlliyet bağına ispatla yükümlü olan kişi ise zarar görendir⁴⁷.

2.2.5. İşleten Sifatının Bulunması

KTK'nın 85. maddesi bakımından zarardan sorumlu olan kişi işletendir. KTK m. 3'e göre: "*İşleten: Araç sahibi olan veya mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışta alıcı sıfatıyla sicilde kayıtlı görülen veya aracın uzun süreli kiralama, ariyet veya rehni gibi hallerde kiracı, ariyet veya rehin alan kişidir. Ancak ilgili tarafından başka bir kişinin aracı kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işlettiği ve araç üzerinde fiili tasarrufu bulunduğu ispat edilirse, bu kimse işleten sayılır*".

Maddeden anlaşılacağı üzere işleten sıfatının belirlenmesinde temel olarak iki ölçü bulunmaktadır: Şekli ölçü ve maddi ölçü. Şekli ölçü bakımından motorlu aracın tescil veya trafik belgesindeki malik olarak gözüken veya sigorta poliçesinde adı yazan kimse işletendir. Maddi ölçüde ise araçtaki fiili hakimiyet, ekonomik açıdan yararlanma ve aracı kendi hesabına işletme gibi unsurlar göz önünde bulundurulur. Öğretide ve uygulamada kabul edilen ölçü maddi ölçüdür⁴⁸. Şekli ölçüde esas alınanlar aksi her zaman mümkün olabilen

⁴⁶ Kılıçoğlu, Borçlar (n 26) 495; "*Karayolu üzerinde hareket etmedikleri için havada (uçak, helikopter vs. gibi) suda (gemi, kayak vs. gibi) veya demiryolu ve özellikle ray üzerinde (tren gibi) hareket eden araçlar, Karayolları Trafik Kanunu'nda öngörülen motorlu araç kavramına girmez*", Eren, Karayolları ibid 173.

⁴⁷ Kılıçoğlu, Borçlar (n 26) 505; Antalya (n 26) 487.

⁴⁸ Eren, Genel (n 16) 680; "*Motorlu bir aracı, kendi menfaat ve hesabına işleten, tehlike ve masraflarını üstlenen, araç ile aracın işletilmesi için gerekli personel üzerinde fiilen ve doğrudan doğruya emir ve tasarruf yetkisine (gücüne) sahip olan kimseye işleten denir (Tekinay, S.S./ Akman, S./ Burcuoğlu, H./ Altop, A.:Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993, s. 713). Bir aracı kendi menfaatine, masraflarına katlanmak suretiyle işletmekten amaç, geçici, bir defaya mahsus özel bir kullanma menfaati değil, aracın tahsis amacına yönelik, sürekli, çok daha genel bir nitelikte bir kullanma menfaatidir. Keza, fiili hâkimiyetten de anlaşılması gereken, araçtan bir anlık, geçici bir yararlanma gücü olmayıp, aksine aracın hangi şartlarla ve özellikle hangi kişinin egemenliği altında hareket edebileceğine karar verme gücüdür. Özellikle aracın trafiğe sokulmasına, orada tutulmasına veya trafikten çekilmesine, donatılmasına, bakılmasına, muhafazasına, kim tarafından, nasıl ve hangi amaçla kullanılması gerektiğine karar verme yetkisi, fiili hâkimiyeti oluşturur. Bir*

durumlardır. Yani bir kişinin tescil belgesinde adının bulunması onun araç üzerinde fiili hakimiyetinin bulunduğunu göstermez.

İşleten kavramı ise gerçek ve farazi olmasına göre ikiye ayrılır. Gerçek işleten maddi ölçüye göre işleten sayılan kimselerdir. Esasen gerçek işleten çoğu zaman kazaya sebebiyet veren araç sahibidir. Kanunda sayılan mülkiyeti muhafaza kaydıyla alıcı, aracın uzun süreli kiracısı, rehin ve ariyet alanı, tescil belgesi veya sigorta poliçesinde adı geçenler de gerçek işleten olarak sayılabilir. Bunun yanında farazi işleten ise gerçek işleten olmasalar da gerçek işleten gibi sorumlu olanlardır⁴⁹.

3. Sorumlulukların Yarışması

3.1. Genel Olarak

Sorumlulukların yarışması doktrinde hakların yarışması olarak da nitelendirilmektedir. Alacaklının borçluya karşı farklı hukuki sebeplere dayanarak aynı konuda belirli bir sonucu sağlamak amacıyla talepte bulunmasına sorumlulukların yarışması denir. Burada aynı alacaklı, aynı borçlu, aynı alacak ve aynı sonuç bulunmasına rağmen sadece talep farklı hukuki sebeplere dayanır⁵⁰.

TBK m. 60'a göre "*Bir kişinin sorumluluğu, birden çok sebebe dayandırılabiliriyorsa hâkim, zarar gören aksini istemiş olmadıkça veya kanunda aksi öngörülmedikçe, zarar görene en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verir*". Maddenin lafzından anlaşıldığı üzere hakime tanınan yetki *en iyi giderim imkânı sağlayan sorumluluk sebebine göre karar verme* noktasındadır. Sorumlulukların yarışması durumunda hakim resen hangi sorumluluk türü tazmin yönünden daha iyiye onu esas alacaktır.

3.2. Akıl Hastası Kısıtlı Bakımından Sorumlulukların Yarışması

Akıl hastası kısıtlı adına mahkemeye başvurularak alınan motorlu aracın işletilmesi sebebiyle tehlike yaratması, kazaya karışması olasıdır. Böyle bir durumda zarar gören bir yandan hakkaniyet sorumluluğuna başvurabileceği gibi, diğer yandan ise araç kısıtlı adına kayıtlı olduğundan motorlu araç işletenin sorumluluğuna dayanabilir. Akıl hastası kısıtlının işlemiş olduğu fiillerden sorumluluğu söz konusu değildir. Bununla birlikte daha önce değinildiği üzere TMK m.15 uyarınca bazı istisnai durumlarda zararın tazmini mümkündür. TBK m. 65'e göre hakkaniyet gerektiriyorsa ayırt etme gücünden yoksun akıl hastası

aracın masraf ve tehlikelerini üstlenme ise, onun donatım, bakım ve işletme giderlerini, vergi ve sigorta primlerini ödemeyi ifade eder", Yargıtay HGK (17)4-191/514 20/04/2021.

⁴⁹ Hasan Tahsin Gökcan, Hukuki Sorumluluk, Tazminat, Sigorta ve Rücu Davaları (9. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2018) 43.

⁵⁰ Asım Kaya, '6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması' (2016) 1 (2) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 207, 212.

kısıtlının verdiği zararın giderilmesine karar verilebilir. Burada hakkaniyet düşüncesiyle yumuşatılmış bir kusursuz sorumluluk hali bulunmaktadır.

Buna karşın Sürücü Adayları ve Sürücülerde Aranacak Sağlık Şartları ile Muayenelerine Dair Yönetmeliğin 4/2-1 maddesi uyarınca ehliyet alınmasında *ruh hastalığı* (ağır akıl hastalığı, zeka geriliği, demans, kişilik bozukluğu, ağır davranış bozukluğu) yönünden de doktorlar tarafından değerlendirme yapılır. Hastalığın tespit edilmesi halinde bu kimselere sürücü belgesi verilmesi mümkün değildir. Akıl hastası kısıtlıların da yönetmelik gereğince sürücü belgelerinin olması imkansızdır. Zaten çoğunlukla engel durumları %90 ve üzeri olduğundan araç sürebilmeleri mümkün değildir. Keza kısıtlıların çoğu zaman yatağa bağımlı oldukları da bir gerçektir. Böyle bir durumda zaten kısıtlının ehliyet alması mümkün değildir.

Bununla birlikte fiziksel olarak bir engeli olmayan ve bir şekilde aracı ele geçirerek kazaya sebebiyet veren kısıtlının hem hakkaniyet hem de araç maliki olması sebebiyle motorlu araç işleten sorumluluğu birbiriyle yarışır. Örneğin, vasi tarafından masanın üzerine bırakılan veya vasi uyurken anahtarı cebinden alarak aracı kaçıran akıl hastası kısıtlının araç ile kaza yapması durumunda hem TBK m. 65 hem de motorlu araç işletenin sorumluluğuna göre sorumluluğu söz konusudur. Zira kısıtlı akıl hastası olduğu için temyiz kudreti bulunmamakta; aynı zamanda araç akıl hastası kısıtlının adına kayıtlı olması sebebiyle motorlu araç işletenin sorumluluğu da işlerlik kazanmaktadır. Motorlu araç işletenin sorumluluğu kusursuz sorumluluk türü olduğundan kısıtlının kusurlu olması aranmaz. Bu sebeple zarar görenin işleten sıfatıyla kısıtlıya başvurması da mümkündür. Aynı kişide birden fazla sorumluluk türünün birleşmesi halinde ise teklik ilkesi uygulanır⁵¹. Teklik ilkesi özel kanun veya kural, genel kanun veya kuralı kaldırır ilkesine dayanır, bu sebeple KTK'nın öngördüğü tehlike sorumluluğu TBK'daki diğer sorumluluk türlerine göre özel nitelikte olduğundan birden fazla sorumluluğun doğması halinde tehlike sorumluluğuna dayanılır. Teklik ilkesi fiili değil hukuki bir sorun olduğundan hakimin resen gözetmesi gerekir. Diğer sorumluluk türlerine dayanılsa bile tehlike sorumluluğu varsa buna göre karar vermelidir⁵². Yani teklik ilkesi sebebiyle akıl hastası kısıtlının hakkaniyet sorumluluğu yerine motorlu araç işletenin sorumluluğuna dayanılması gerekir.

⁵¹ Eren, Karayolları (n 40) 161; “KTK'nın 85/1. maddesi sorumluluğu, aracın işletilmesine dayanan tehlike sorumluluğu olarak düzenlediğinden, işleten kusurlu olsa bile, kusur ilkesine göre değil, tehlike ilkesine göre sorumlu olur. Bunun nedeni, böyle bir hâlde işletenin şahsında birden çok sorumluluk sebebinin birleşmesi veya başka bir deyişle, çeşitli sorumluluk normlarının çatışmasıdır. Sorumluluk normlarının çatışması veya aynı kişide birden çok sorumluluk sebebinin birleşmesi hâlinde, tehlike sorumluluğu ilkesi uygulanır”. Yargıtay HGK (17)4-191/514 20/04/2021.

⁵² ibid 161.

3.3. Vasi Bakımından Sorumlulukların Yarışması

Yukarıda bahsedilen mevzuat hükümleri ve kısıtlının fiziksel elverişsizliği sebebiyle genellikle kısıtlı adına alınan aracın vasisi tarafından kullanıldığı görülmektedir. Böyle bir durumda vasinin sorumluluğu gündeme gelecek midir? Burada soruya olumlu cevap vermek gerekir. Kısıtlının davranışları sebebiyle elbette ki vasinin sorumluluğu bulunmaktadır. TMK m. 369 uyarınca “*Ev başkanı, ev halkından olan ... kısıtlının... verdiği zarardan, alışılmış şekilde durum ve koşulların gerektirdiği dikkatle onu gözetim altında bulundurduğunu veya bu dikkat ve özeni gösterseydi dahi zararın meydana gelmesini engelleyemeyeceğini ispat etmedikçe sorumludur*”.

Vasinin kısıtlının davranışları dolayısıyla ev başkanı sıfatıyla sorumluluğu, kısıtlı adına alınan aracı vasinin bizzat kendisinin kullanması halinde doğal olarak doğmaz. Zira burada kısıtlının davranışları sebebiyle bir zarar meydana gelmemiştir. Vasinin sorumluluğu esasen kısıtlının çevreye zarar vermesi durumunda söz konusu olur. Örneğin yukarıda verilen örnekte olduğu gibi akıl hastası kısıtlının bir şekilde aracın anahtarını ele geçirerek araçla kazaya karışması durumunda vasinin ev başkanı sıfatıyla sorumluluğu doğar. Keza kısıtlıyı hastaneye götüren vasinin kısıtlı adına kayıtlı olan araç ile seyreterek, ilaç almak için durduğu eczane önünde, araç içerisinde bulunan kısıtlının vasinin yokluğunu fırsat bilerek kontak üzerindeki anahtar ile aracı çalıştırması ve kazaya karışması gibi bir örnekte de vasinin sorumluluğu bulunmaktadır. Zira vasinin özen ve gözetleme yükümlülüğü sebebiyle ev başkanı sıfatıyla sorumluluğu bulunmaktadır. Ev başkanlığı, TMK’nın Aile Hukuku kitabında düzenlenmiştir. Ancak ev başkanının sorumluluğu TMK’da düzenlense de, niteliği itibariyle borçlar hukukuna ilişkin bir sorumluluktur⁵³. Ev başkanının sorumluluğu objektif özen yükümlülüğünün ihlaline dayanmasının yanı sıra kurtuluş kanıtı getirilebilen bir kusursuz sorumluluktur⁵⁴. Bu sorumluluk nitelik itibariyle olağan sebep sorumluluğudur⁵⁵. Bu sebeple her kusursuz sorumluluk

⁵³ Eren, Genel (n 16) 637.

⁵⁴ Ahmet Kılıçoğlu, Aile Hukuku (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2022) 537; “*Ev başkanı, ev halkından olan küçüğün verdiği zarardan, alışılmış şekilde durum ve koşulların gerektirdiği dikkatle onu gözetim altında bulundurduğunu veya bu dikkat ve özeni gösterseydi dahi zararın meydana gelmesini engelleyemeyeceğini ispat etmedikçe sorumludur. Bu sorumluluk için ana ilke, ev başkanının özen ve gözetim görevini yapmamasıdır. Çocuğun gerçekleştirdiği eylem, onun aile başkanı tarafından tehlikeli ve hukuka aykırı şeyler yapmaktan uzak tutulmadığını kendisine bu konuda gerekli bilgi verilip aydınlatılmamış olduğunu göstermekte ise bu fiiller sonucunda ev başkanı tazmin ile sorumlu olur. Ev başkanının sorumluluğu bir kusuru sorumluluğu olmayıp kusursuz sorumluluk halidir*”, Ankara BAM 26. HD 1523/1194 04.07.2019.

⁵⁵ Mustafa Dural/ Tufan Öğüz/ Mustafa Alper Gümüş Aile Hukuku C 3 (15. Baskı, Filiz Kitabevi 2020) 396; Turgut Akıntürk/ Derya Ateş, Aile Hukuku C 2 (20. Baskı, Beta Yayınları 2017) 456; Kılıçoğlu, Aile (n 54) 535.

türünde olduğu gibi burada da kusurun varlığı şart değildir⁵⁶. Esasen yine bu sorumluluk ev başkanının (burada vasinin) sosyal yükümlülüğünden ileri gelir⁵⁷. Denetim ve gözetim altında bulunan akıl hastasının zarara sebep olduğu durumlarda karine olarak ev başkanının bu yükümünü yerine getirmediği varsayılır; bununla birlikte yükümlülüğü yerine getirdiğini ispat etmesi halinde ise sorumluluktan kurtulur⁵⁸.

Ev başkanının sorumluluğu yoluna gidilebilmesi için zarar meydana gelmesi, gözetime muhtaç bir kimsenin bulunması, zarar ile gözetime muhtaç kimsenin fiili arasında illiyet bağı ve fiilin hukuka aykırı olması, kusur ile ev başkanının kurtuluş kanıtı getirememesi şartlarının bir arada bulunması gerekir.

Akıl hastası kısıtlının aracı bir şekilde ele geçirmesi ile böyle bir durumun olmadığı ihtimallerin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Öncelikle akıl hastası kısıtlının aracı bir şekilde ele geçirerek kullanması halinde hem kısıtlının (hakkaniyet sorumluluğu) hem de vasinin sorumlulukları (ev başkanının sorumluluğu) birbirleriyle yarışır. Zarar gören, ev başkanının sorumluluğuna (TMK m. 369) dayanmışsa, zararı tazmin eden ev başkanının daha sonradan TBK m. 65'e dayanarak, zarar veren ayırt etme gücünden yoksun kimselere rücu etmesi mümkündür. Zarar gören doğrudan akıl hastası kısıtlının hakkaniyet sorumluluğuna da dayanabilir. Örneğin K (Kısıtlı) aynı evde yaşadığı V (Vasi) ile birlikte evde dururken; V televizyona dalar ve K bunu fırsat bilerek kapının girişindeki anahtarlıkta bulunan arabanın anahtarını alarak araç ile yola çıkıp kazaya karışırsa, bu durumda Z (Zarar Gören) hem TMK m. 369 hem de TBK m. 65'e başvurabilir. Bu durumda sorumluluklar yarışmaktadır. Hakim burada TBK m. 60 uyarınca zararın en iyi giderim yolunu verecek olan sorumluluk türünü esas alacaktır. Z'nin V'ye başvurması halinde V'nin daha sonrasında ödediği zararı K'den, onun hakkaniyet sorumluluğuna dayanarak rücu etmesi de mümkündür.

Bununla birlikte kısıtlının aracı sürmesi mümkün olmadığından ve genel itibarıyla vasi aracı kullandığından, malik olmayan vasinin kazaya sebebiyet vermesi durumunda sorumlu olması söz konusu olabilir mi? Kanaatimizce vasinin burada sorumlu olduğuna ilişkin olumlu yanıt vermek gerekir. Zira KTK m. 3'te düzenlenen işleten tanımının maddi ve şekli olmak üzere iki

⁵⁶ Bilge Öztan, Aile Hukuku (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015) 1230; Başak Başoğlu, 'Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler' (2015) 6 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 29, 40.

⁵⁷ Emine Koçano Rodoslu, 'Ev Başkanının Sorumluluğu' (2014) 63 (4) AÜHFD 879, 881.

⁵⁸ Dural/Öğüz/Gümüş (n 55) 397; Çağlar Özel, 'Türk Özel Hukukunda Sözleşme Dışı Sorumluluk Olgularına Genel Bakış' (2000) 18 (2) HÜİİBFD, 415, 426; Cüneyt Bellican, 'Küçükün (Çocuğun) Kusur, Büyüğün (Ev Başkanının) Kusursuz Sorumluluğu' (2010) 2 (5) Fasikül Hukuk Dergisi, 34, 36.

ölçüye göre belirlendiğine yukarıda değinilmişti. Maddi ölçüye göre araç üzerinde fiili hakimiyeti bulunan, ekonomik açıdan yararlanan veya aracı kendi hesabına işleten kişi gerçek işletendir. Genellikle kısıtlının malvarlığı bulunmaması sebebiyle onun adına ekonomik işlemler vasisi tarafından yapılmaktadır. Yani araç maliki kısıtlı olsa da sigortası, bakımı ve araca ilişkin bilumum masraflar vasi tarafından karşılanmaktadır. Hatta genellikle araç alınırken bedeli bile vasi tarafından ödenmektedir. Bu durumda vasinin araç üzerinde hakimiyet kurduğu bir gerçektir. Kanaatimizce böylelikle maddi ölçü göz önünde bulundurularak vasinin gerçek işleten sayılıp, kaza sebebiyle verilen zarardan sorumlu olması gerekir. Bu bağlamda vasinin KTK anlamında sorumlu tutulması mümkündür.

4. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası ve Sigortacının Rücu Hakkı

4.1. Genel Olarak Sorumluluk Sigortası, Sigortacı, Sigorta Ettiren, Sigortalı ve Zarar Gören Kavramları

Sorumluluk sigortası, bir yandan sigorta ettirenin üçüncü kişilere verebileceği zararların kolayca giderilerek sigorta ettirenin mal varlığındaki azalmanın önüne geçmeyi amaçlarken; diğer yandan da elbette ki zarar görenin zararını gidermeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple de sorumluluk sigortasının sigorta ettiren ile zarar görenin menfaatini dengeleyen kendine özgü bir sigorta türü olduğu kabul edilmektedir⁵⁹. Yani sorumluluk sigortası üçüncü kişilerin zararlarının kolay şekilde temin edilmesini sağlamasının yanında sigortalının ekonomik yönden korunmasını amaçlamaktadır. Bu sigorta türünde meblağ sigortalarındaki gibi sigorta değeri yokken; sigorta bedelinin serbestçe tayin edilmesi mümkündür. Sigortacı rizikonun gerçekleşmesi halinde zararın tamamını değil, sigorta bedelini aşmamak kaydıyla somut zararı ödemekle mesuldür⁶⁰.

Sigorta sözleşmesi de her sözleşmede olduğu gibi en az iki taraftan oluşmaktadır. Bu taraflardan biri sigorta ettiren, diğeri ise sigortacıdır. Genel olarak menfaati sigorta edilen ile sözleşmeyi kuran kişi aynı kişi olmakla; bazen ayrı kişiler olması da mümkündür. Bu durumda ise sözleşmedeki kişiler üçe çıkmaktadır: sigorta ettiren, sigortalı ve sigortacı⁶¹. Sigortacı, sigorta sözleşmesi ile prim karşılığında rizikoyu üstlenen şirketken⁶²; sigorta ettiren ise

⁵⁹ Rauf Karasu, '6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi' (2015) 6 (4) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 683, 685.

⁶⁰ Mehmet Özdamar/ Burak Doğan, Sigorta Hukuku (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2020) 121-122.

⁶¹ Haydar Arseven, Sigorta Hukuku (2. Baskı, Beta Yayıncılık 1991) 95-96.

⁶² "...belirli özellikleri taşıyan söz konusu şirketler kuruluş esnasında Ticaret Bakanlığı'ndan izin, faaliyet aşamasında Hazine ve Maliye Bakanlığı'ndan ruhsat almak kaydıyla sigortacılık yapabilirler", Özdamar/Doğan (n 60) 51.

prim ödeyerek rizikoyu sigorta şirketine devreden kişidir⁶³. Sözleşme ile doğan hakları ve özellikle de sigortacının risk taşımasını talep hakkı kural olarak sigorta ettirenindir; fakat bazen başka şahsa devredilmesi de mümkündür⁶⁴.

Sigortalının kendi menfaatini sigortalatması halinde sözleşmeyi kendi ad ve hesabına yapması söz konusudur. Burada sözleşmedeki korumadan yararlanan yani sigortalı sıfatı da sigorta ettirenindir. Bununla birlikte başka birisinin menfaatinin sigortalanması halinde ise başkası lehine sigorta söz konusudur. Böylelikle sözleşmeden doğan hak ve yükümlülükler sigorta ettirenindir. Fakat zararın tazminini isteme veya sigorta bedelini alma lehine sözleşme yapılarına aittir⁶⁵. Örneğin kısıtlı K adına alınan aracın vasi V tarafından sigorta edilmesi halinde sigorta ettiren V iken; sigortalı K'dir. Bu noktada primleri ödeme yükümlülüğü sigorta ettiren V'ye ait olup, aracın zarar görmesi durumunda ise sigortacıdan zararın tazminini isteme hakkı K'nindir. Bununla birlikte akıl sağlığını henüz yitirmemişken araç alan K'nin yine aracını sigorta ettirmesi halinde sigorta ettiren de sigortalı da kendisiyken; sigorta yapılmadan evvel akıl sağlığını yitirmesi ve kısıtlanması halinde ise sigorta ettiren V, sigortalı ise kendisidir.

TTK'nın 1473/1 maddesine göre sigortacı zarar görene kurulan sözleşme uyarınca öngörülen miktara kadar tazminat öder. Zarar gören sözleşmede taraf olmamasına rağmen TTK m. 1478 uyarınca sigortacıyı doğrudan dava etme hakkı bulunmaktadır. Sigortacının sigorta ettirene değil de zarar görene karşı sorumlu olması zarar görenle sigortacı arasında kanuni bir hukuki ilişki meydana getirmektedir⁶⁶. Zarar gören ile sigortalı ise birbirine karıştırılmamalıdır⁶⁷. Örneğin kısıtlı adına alınan araç için zorunlu mali sorumluluk sigortası yapılması halinde sigorta ettiren vasi V, sigortalı kısıtlı K, zarar gören ise kaza halinde kazaya karışan karşı taraftır.

4.2. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası

Zorunlu mali sorumluluk sigortası da sorumluluk sigortası türlerindedir. Bu sigortaya trafik sigortası da denilmektedir. Motorlu araçlar için zorunlu mali sorumluluk sigortası yapılması zorunludur⁶⁸. KTK m. 91'de bu yönde

⁶³ Arseven (n 61) 96.

⁶⁴ Rayegan Kender, Hususi Sigorta Hukuku (17. Baskı, On İki Levha Yayınları 2021) 247.

⁶⁵ Arseven (n 61) 96.

⁶⁶ İlknur Uluğ Cicim ve Nurdan Korkmaz, 'Sorumluluk Sigortalarında Zarar Görenin Sigortacı Aleyhine Açtığı Davanın Medeni Usul Hukukuna Ait Bazı Hükümler Bakımından İncelenmesi' (2020) 10 (1) 53, 57.

⁶⁷ Özdamar/Doğan (n 60) 70; "Doğrudan doğruya dava hakkı zarar görene lehdar veya sigortalı sıfatı vermez", Kender (n 64) 259.

⁶⁸ "Sorumluluk sigortası sözleşmesi, bizzat zarardan sorumlu olacak kişi tarafından yaptırulabileceği gibi, TTK'nın 1485. maddesi yollaması ile aynı yasanın 1454. maddesi hükmü uyarınca üçüncü bir kişi tarafından da yaptırılabilir. Bir başka deyişle sigorta ettiren

“İşletenlerin, bu kanunun 85. maddesinin birinci fıkrasına göre olan sorumluluklarının karşılanmasını sağlamak üzere mali sorumluluk sigortası yapturmaları zorunludur” denmiştir. Böylelikle sigorta ettiren ve zarar gören ekonomik açıdan korunmaktadır. ZMSS ile sigortacı belli bir limitle sorumludur, limiti aşan kısım yönünden işletenin şahsi sorumluluğu devam eder⁶⁹. Bununla birlikte sigortacı bazı durumlarda sigorta ettirene rücu ederek ödemiş olduğu tazminatın geri ödenmesini isteyebilir.

Sigorta ile birlikte işletenin sorumluluğu sona ermemekte, bilakis sigortacı ile birlikte sorumluluğu müteselsilen devam etmektedir. Zarar gören sigortacıya doğrudan başvurulabilir (KTK m. 97).

Yukarıda değinildiği üzere, mali sorumluluk sigortasının yapılması KTK m. 91 uyarınca zorunludur. KTK hükümleri doğrultusunda sigortacının doğan zararı tazmin etmesinin birtakım şartları bulunmaktadır. Esasen bu şartlar işleten bakımından söz konusuysa da, işleteni sigorta eden sigortacı şartların oluşması halinde doğan zararı tazmin etmekle yükümlüdür⁷⁰.

Sigortacının zararı tazmin etmesi için gereken şartlar KTK bağlamında motorlu araç işletenin sorumluluğunda söz konusu olan şartlardır. Bu şartlara yukarıda değinilmekle burada tekrara girilmeyecektir. Bununla birlikte sorumluluğun oluşması için zarar, zararın motorlu aracın işletilmesinden doğması, trafik kazasıyla zarar arasında illiyet bağının bulunması ile işleten sıfatının bulunması gerekir.

4.3. Sigortacının Halef Olması ve Bu Bağlamda Rücu Hakkı

TTK m. 1478’e göre, “Zarar gören, uğradığı zararın sigorta bedeline kadar olan kısmının tazminini, sigorta sözleşmesi için geçerli zamanaşımı süresi içinde kalmak şartıyla, doğrudan sigortacıdan isteyebilir”. Bu hükme

üçüncü bir kişinin menfaatini, onun adını belirterek veya belirtmeden sigorta ettirebilir. Böyle bir durumda sözleşmeden doğan haklar, lehine sigorta sözleşmesi yapılan sigortalıya ait olacaktır”, Işıl Ulaş, Uygulamalı Zarar Sigortaları Hukuku (8. Baskı, Turhan Kitabevi 2012) 769; “Sorumluluk sigortasının konusu, sözleşmede aksine bir hüküm yoksa sigortacının, sigorta sözleşmesinde öngörülen bir olayın gerçekleşmesi nedeniyle zarar görenlere karşı sigortalının sorumluluk riskinin üstlenilerek zarar gören üçüncü kişiye sigorta sözleşmesinde öngörülen miktarda tazminat ödenmesidir. Sorumluluk sigortası bir yandan sigorta ettirenin üçüncü kişilere verebileceği zararlardan ötürü bu zararların giderilmesi için sigorta ettirenin mal varlığındaki azalmayı önlemeyi amaçlarken, diğer yandan da sigorta ettirenin eyleminden zarar gören üçüncü kişilerin zararlarının giderilmesini hedeflediğinden sorumluluk sigortası, sigorta ettiren ile onun eylemlerinden zarar görenlerin menfaatlerini dengeleyen sui generis bir sigorta türü olarak kabul edilmelidir (Ulaş, I: Uygulamalı Zarar Sigortaları Hukuku, Ankara 2012 s. 764)”, Yargıtay HGK, (17)4-191/514 20/04/2021.

⁶⁹ Aziz Serkan Arslan, ‘Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasından Doğan Rücu Davaları’ (2010) 88 TBB Dergisi, 195, 197.

⁷⁰ İbid 199.

göre zarar gören kişiler zarar veren sigortalıya karşı dava açabileceği gibi, doğrudan sigorta şirketine de dava açabilirler.

Sigorta sözleşmesi, sigortalıya prim ödeme sigortacıya ise riziko taşıma borcu yükleyen karşılıklı ve iki taraflı bir sözleşmedir⁷¹. Sigorta ettiren öncelikle sigorta bedelini ödemekle yükümlüdür⁷². Kural olarak sigorta bedeli peşinen ödenir, bununla birlikte sigortacının kabul etmesi halinde taksit halinde ödenmesi de mümkündür. Sigortacının sorumluluğu poliçenin düzenlenmesiyle başlar⁷³. Sigorta ettirenin borcuna karşılık, sigortacı ise sözleşme gereği riziko taşıma borcu altındadır.

Zarar gören, sigorta ettirenin sigorta şirketini öğrendiğinde kaza tutanağını temin ederek zararın tazmini amacıyla şirket merkezine veya şubelerinden birine başvurur. Zarar görene ödemede bulunan şirketin sigortalısına ödediği bedel kadar halefiyet prensibi⁷⁴ gereği sigorta ettirene karşı rücu hakkı vardır⁷⁵. Aslında sigortacı sorumluluk sigortalarında sigortalısına karşı halefiyet prensibi gereğince rücu hakkını kullanamaz, bu hakkı ancak diğer sorumlulara karşı kullanabilir. Fakat 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 95/2 maddesi uyarınca sigortacıya sigorta ettirene karşı başvurma hakkı tanınmıştır⁷⁶. Sigortacının halefiyeti ilkesi, zarar sigortalarındaki *zenginleşme yasağı* ilkesine dayanır⁷⁷.

Halefiyet ilkesi uyarınca zarar görene sigortacının sigorta bedelini ödedikten sonra sigorta ettiren yerine geçmesi ve ödediği tazminat miktarınca zarardan sorumlu olan kişilere karşı rücu hakkını kullanması söz konusudur⁷⁸. Nitekim TTK m. 1481/1 uyarınca “*Sigortacı, sigorta tazminatını ödedikten sonra hukuken sigortalı yerine geçer. Sigortalının gerçekleşen zarardan dolayı sorumlulara karşı dava hakkı varsa bu hak, tazmin ettiği bedel tutarında sigortacıya ait olur*”. *Tazmin edilen tutar* ifadesi ile sigortalının

⁷¹ Kender, (n 64) 189.

⁷² Kemal Şenocak, Hukuki Himaye Sigortası (1. Baskı, Dayınlırlı Hukuk Yayınları 1993) 156.

⁷³ Gökcan (n 49) 553.

⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şaban Kayıhan/ Ömer Bağcı, Türk Özel Sigorta Hukuku Dersleri (4. Baskı, Umuttepe Yayınları 2019) 87 vd.

⁷⁵ “*Zarar gören sıfatıyla ‘sigorta ettiren’ rizikonun gerçekleşmesi sebebiyle meydana gelen zararlar için üçüncü bir şahsa karşı herhangi bir hukuki sebebe (haksız fiil-akit-kanun) binaen tazminat alacağına sahip ise, bu hakkın ödenen sigorta tazminatı miktarınca ex lege (kanun icabı) ‘sigortacıya geçmesi’ halini sigortacının halefiyeti olarak tanımlayabiliriz*”, Merih Kemal Omağ, Türk Hukukunda Sigortacının Kanuni Halefiyeti (1. Baskı, Vedat Kitapçılık 2011) 37.

⁷⁶ Melih Işık, ‘Türk Ticaret Kanunu m. 1481/2 Hükümünün Medeni Usul Hukuku Perspektifinden Değerlendirilmesi’ (2019) 9 (1) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 195, 201.

⁷⁷ Emine Yazıcıoğlu, Sorumluluk Sigortalarında Sigortacının Kanuni Halefiyeti, Sigorta Hukuku Sempozyumları (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2018), 483.

⁷⁸ Rauf Karasu, Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası) (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2016) 111.

kusuruna denk gelen miktarın üzerindeki miktar anlaşılmalı ve bunun yanında sigortacının kendi sigortalısına rücu hakkının bulunmadığı kabul edilmelidir; zira sigortacıya yalnızca zarardan sorumlu olan üçüncü kişilere karşı talepte bulunma imkanı tanınmıştır⁷⁹. Poliçe kapsamı dışında kalan zararlar veya sözleşmede kararlaştırılandan fazla ödenen hasar miktarı yönünden sigorta ettirenin zarar sorumlusuna karşı dava hakkı da bulunmaktadır.

4.3.1. KTK ve Trafik Sigortası Genel Şartlarına Göre Rücu İmkanları

KTK m. 95/2 uyarınca “*ödemede bulunan sigortacı, sigorta sözleşmesine ve bu sözleşmeye ilişkin kanun hükümlerine göre, tazminatın kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlayabileceği oranda sigorta ettirene başvurabilir*”. Görüldüğü üzere sigortacının kendi tazminat yükümlülüğünü ortadan kaldıran durumları sigortalıya karşı ileri sürmesi mümkündür⁸⁰.

KTK 95/2’de tazminatın azaltılması veya kaldırılması sonucunu doğuran hallerin neler olduğuna ilişkin somut bir düzenleme bulunmamasına rağmen; ZMMS Genel Şartları B.4⁸¹ ile sigortacının kendi sigorta ettirenine veya sigortalısına rücu edebileceği haller yedi bent şeklinde sayılmıştır. Bu hükümde sayılan haller sınırlı olmayıp, bunun dışındaki hallerde de rücu imkanı bulunmaktadır ve bu hallerin mevcut olduğunu ispat yükü de sigorta şirketinin üzerindedir⁸².

⁷⁹ İbid 111.

⁸⁰ Mertol Can, Türk Özel Sigorta Hukuku C 1 (1. Baskı, Adalet Yayınevi 2018) 42.

⁸¹ “*Sigortalıya başlıca şu nedenlerle rücu edilir:*

a) *Tazminatı gerektiren olay, sigortalının veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin kasti bir hareketi veya ağır kusuru sonucunda meydana gelmiş ise,*

b) *(Değişik:RG-2/2/2016-29612) (1) Tazminatı gerektiren olay, aracın ilgili mevzuat hükümlerine göre gereken ehliyetnameye sahip olmayan veya geçerliliğini yitirmiş sürücü sertifikasına sahip ya da ehliyetine geçici/süreklî el konulmuş kimseler tarafından sevk edilmesi veya trafik kurallarının ağır kusur ile ihlali sonucunda meydana gelmiş ise,*

c) *Aracın, uyuşturucu madde veya ilgili mevzuatta belirlenen seviyenin üzerinde alkollü içki almış kişilerce veya aynı mevzuatta alkollü içki alamayacağı belirtilen kişilerce alkollü içki alınmak suretiyle kullanılması sırasında meydana gelen zararlar;*

ç) *Tazminatı gerektiren olay, yolcu taşımaya ruhsatlı olmayan araçlarda yolcu taşınması veya yetkili makamlarca tespit edilmiş olan istiap haddinden fazla yolcu veya yük taşınması veya patlayıcı, parlayıcı ve tehlikeli maddeleri taşıma ruhsatı bulunmayan araçlarda, bu maddelerin parlama, tutuşma ve infilakı yüzünden meydana gelmiş ise,*

d) *Sigortalının rizikonun gerçekleşmesi halinde bu genel şartların B.1. maddesinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmemesinden dolayı zarar ve ziyan miktarında bir artış olursa,*

e) *Tazminatı gerektiren olayın aracın çalınması veya gasp edilmesi sonucunda olması halinde, çalınma veya gasp edilme olayında sigortalının kendisinin veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin kusurlu olduğu tespit edilirse,*

f) *Bedeni hasara neden olan trafik kazalarında sigortalının veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin, tedavi veya yardım amaçlı sağlık kuruluşuna gitme, can güvenliği nedeniyle uzaklaşma gibi zorunlu haller hariç olmak üzere, olay yerini terk etmesi veya kaza tutanağı, alkol raporu vb. kazanın oluş koşullarına ilişkin gereken belgelerin düzenlenmesi yükümlülüğüne aykırı davranması halinde”.*

⁸² Karasu (n 77) 114.

4.3.1.1. Kasıt veya Ağır Kusurun Varlığı⁸³

Genel Şartlar B.4'ün a bendine göre tazminatı gerektiren olay sigortalının veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerin kastına veya ağır kusuruna⁸⁴ dayanıyorsa sigortacı zarar görene ödediği tazminatı sigortalısına rücu edebilir. Kusur, zarara sebebiyet veren haksız fiili işleyen kimsenin sorumluluğunu doğuran, sorumluluğu haklı hale getiren davranış tipidir⁸⁵. Davranışın kurallara aykırı olmasına rağmen zarar bu davranışın sonucu değilse illiyet bağı kurulmamıştır ve zarardan sorumluluktan bahsedilemez⁸⁶; bir diğer deyişle sigortacının sigorta ettirene rücu imkanını kullanabilmesi için illiyet bağı kurulmalıdır. Örneğin sigorta ettiren vasi V'nin kısıtlı K'ye bizzat anahtarı vererek aracı sürmesini istemesi halinde kusurun varlığından söz edilir. Böyle bir durumda sigortacı sigorta ettiren V'ye ödediği tazminatı rücu edebilir.

4.3.1.2. Tazminatı Gerektiren Olayın Ehliyetsiz Araç Kullanmadan İleri Gelmesi

İlgili mevzuat hükümleri gereğince ehliyet alma hakkına sahip olmayan kimseler tarafından aracın kullanılması halinde tazminat ödeyen sigortacının sigorta ettirene rücu hakkı bulunmaktadır. Kaza yapılan aracın ehliyetsiz kimse tarafından kullanılması durumunda sigortacının rücu hakkını sigorta ettirene karşı ileri sürmesi gerekir, yani rücu hakkı sürücüye karşı kullanılamaz⁸⁷. Sürücü Adayları ve Sürücülerde Aranacak Sağlık Şartları ile Muayenelerine Dair Yönetmeliğin 4/2-1 maddesi uyarınca *ruh hastalığı (ağır akıl hastalığı, zeka geriliği, demans, kişilik bozukluğu, ağır davranış bozukluğu)* yönünden

⁸³ “Çalışmamız kapsamında paylaşılan yedi bendin yalnızca konumuzla ilgili olması bakımından a, b ve d bentleri incelenecektir. Zira c ve ç bentleri zaten akıl hastaları bakımından söz konusu olamayacakken; e ve f bentleri yönünden de *sigortalının veya eylemlerinden sorumlu kişilerin* davranışları esas alındığından burada da vasiğin sigortalı olarak kabul edilmesi gerekir ki böyle bir durumda kısıtlı bakımından hükümdeki şartlar oluşmaz. Bir diğer deyişle kısıtlı adına olan aracın sigorta ettireni vasiyken, sigortalısı elbette ki kısıtlıdır. Sigortalının kısıtlı olduğu durumlarda eylemlerinden sorumlu olacağı kimseler bulunmayacağı gibi, akıl sağlığı bulunmadığından hükümdeki davranışların da ondan beklenilmesi mümkün değildir”.

⁸⁴ “*Kusurun kast ve ağır ihmal dereceleri ağır kusur; hafif ihmal ise, hafif kusur adını alır. Haksız fiil sorumluluğu bakımından kusurun ağır veya hafif olması arasında fark yoktur*”, Kılıçoğlu (n 26) 410; “*Sürücünün veya eylemlerinden sorumlu kişilerin “kasıtlı” davranışlarını tespit etmek kolay olmakla birlikte, “ağır kusur”un tespiti kolay değildir. Ağır kusur, kasıt olmamakla birlikte, kasta yakın bir kusurun varlığı anlamına gelir. Doktrinde ağır kusur kavramı, aynı şartlar altında bulunan her insanın alması gereken en basit tedbirin alınmaması şeklinde tanımlanmaktadır*”, Karasu (n 77) 115.

⁸⁵ Mustafa Kılıçoğlu, Trafik Kazaları Tazminat-Sigorta-Rücu ve Yargıtay Uygulaması (1. Baskı, Bilge Yayınevi 2014) 424.

⁸⁶ Çelik Ahmet Çelik, Trafik Kazalarında Tazminat ve Sigorta Hukuk ve Ceza Sorumluluğu (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021) 411.

⁸⁷ Karasu (n 77) 117; Ulaş (n 68) 1016.

de doktorlar tarafından değerlendirme yapıldığından ve akıl hastaları kısıtlıların da bu kapsamda ehliyet almaları mümkün olmadığından, kısıtlının kazaya karışması halinde sigortacının sigorta ettirene rücu etmesi mümkündür. Örneğin anahtar kontak üzerindeyken arabayı terk eden vasi V'nin yokluğunu fırsat bilen kısıtlı K'nin aracı çalıştırarak kaza yapması halinde, Genel Şartlar B.4-b uyarınca zararı tazmin eden sigortacının sigorta ettiren vasi V'ye karşı rücu hakkını kullanması mümkündür. Burada sürücü K'ye karşı rücu hakkı kullanılamaz, sigorta ettiren V'ye karşı ileri sürülmesi gerekir. Fakat sigorta ettirenin K olması halinde elbette ki ona da başvurulabilir.

4.3.1.3. Rizikonun Gerçekleşmesinden Sonra Sigortalının Yükümlülüklerini Yerine Getirmemesi

Genel Şartların B.1 maddesinde sayılan yükümlülükleri sigortalının yerine getirmemesi halinde zarar ve ziyanda artış olması durumunda sigortacının bu artış oranında sigortalısına rücu etme imkanı bulunmaktadır. Çalınma veya gasp durumlarında ise resmi mercilere duyurunun uygun bir sürede yapılması gerekir⁸⁸. Görüldüğü üzere yalnız yükümlülüklerin yerine getirilmemesi rücuya imkan tanımamaktadır. Yükümlülüklerin yerine getirilmemesi aynı zamanda zararı bu oranda artırmalıdır. Örneğin sigortalı K'nin adına vasisi V'nin B.1-a'da belirtilen sorumluluğu doğuran olayı belirtilen süre içerisinde sigortacıya bildirmemesi ve zararın bu doğrultuda artması halinde, sigortacının artış oranında söz konusu olan miktarı sigortalıya rücu etmesi mümkündür. Esasen kısıtlı adına alınan aracın sigorta ettireni vasi olsa da sigortalısı kısıtlıdır. Zira kısıtlının menfaati koruma altına alınmaktadır. Bu sebeple hükümden anlaşılacağı üzere *sigortalının yükümlülüklerini yerine getirmemesi* açıkça şart olarak arandığından, sigortalı sıfatına sahip olmayan vasiye karşı rücu imkanının kullanılması mümkün değildir. Fakat sigortalı K'nin akıl sağlığı yerinde bulunmadığından ondan yükümlülükleri bildirmesi de beklenemez. Kanaatimizce burada ancak vasinin kısıtlı adına bu yükümlülükleri yerine getirmesi kabul edilerek ev başkanının sorumluluğuna dayanılarak rücu imkanı kullanılabilir. Aksi halde hükmün işlerliği kalmamaktadır.

SONUÇ

Akıl hastası kimseler için sulh hukuk mahkemesine dava açılarak kısıtlanmaları istenebilir. Kısıtlıların her türlü işlerini vasileri yürütmektedir. Kısıtlanan kişilerin diğer kimselere göre güçsüz konumda bulunmaları sebebiyle ülkemizde birtakım düzenlemelerle bu kişilere ayrıcalıklar tanınmaktadır. Bunlardan birisi de 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'dur. Bu kanunla birlikte şartları taşıyan engellilerin (akıl hastaları da genel itibarıyla engelli şartlarını taşımaktadır) vergiden muaf tutulması sağlanarak, ihtiyaçlarını

⁸⁸ Ulaş (n 68) 1036.

karşılama üzere araç alımları kolaylaştırılmaktadır. Kısıtlı adına alınan araçlarda malik kısıtlı olmakta; bununla birlikte özel durumları dolayısıyla aracın idaresi çoğunlukla vasinin elinde bulunmaktadır.

Motorlu aracın işletilmesi doğası gereği tehlike yaratabilme olasılığını içerir. Akıl hastası kısıtlı adına alınan aracın işletilmesi sebebiyle her an kazaya karışması mümkündür. Böyle bir durumda ise kısıtlının sorumluluğu tartışılır. Genel itibariyle kısıtlı aracın maliki olsa da kullanıcı çoğu zaman vasi olmaktadır. Kısıtlının aracı bir şekilde ele geçirerek kazaya karışması halinde TBK m. 65 uyarınca sorumluluğu söz konusudur. Bunun yanında motorlu aracın işletilmesi sebebiyle sorumluluk da söz konusu olur. Sorumlulukların yarışması halinde ise teklik ilkesi gereği özel kanun olan KTK bağlamında tehlike sorumluluğu öncelenir. Bu sebeple sorumluluklar yarışsa da kısıtlı özel düzenleme olması gereği KTK bağlamında sorumlu olur. Bununla birlikte kısıtlı üzerinde özen ve denetim yükümlülüğü bulunan vasinin de böyle bir durumda ev başkanının sorumluluğu çerçevesinde sorumlu olması mümkündür. Burada kısıtlı ile vasinin müteselsilen sorumluluğu bulunmaktadır. Zarar gören her ikisine de başvurarak zararının giderilmesini isteyebilir.

Kısıtlının hem mevzuat gereği hem de fiziksel elverişsizliği sebebiyle aracı kullanamayacağı açıktır. Çoğunlukla kısıtlının aracını vasisi idare etmektedir. Malik olmayan ve sadece aracı kullanan vasi ise aracın kazaya karışması durumunda kanaatimizce maddi ölçüye göre işleten sayılarak KTK bağlamında sorumlu olmalıdır.

Günümüzde araçların çoğalması ve her an kazaya sebebiyet verebilme tehlikesi içinde olması sebebiyle KTK m. 91 uyarınca trafik sigortası yapılması zorunludur. Bu şekilde zarar görenin zararı sigorta şirketince giderilerek mağduriyet azaltılmaktadır. Sorumluluk sigortası ile sigorta ettirenin mal varlığındaki azalma engellenirken zarar görenin de zararı giderilmektedir. Sigorta şirketleri giderdikleri zararı bazı durumlarda zarar verene rücu etmektedir. Rücu olgusu halefiyet ilkesine dayanır. Zararı gideren sigorta şirketi zarar görenin başvurabileceği kişilere karşı bu ilke uyarınca tazmin ettiği zararı rücu edebilir. Halefiyet ilkesi TTK m. 1481’de düzenlenmiştir.

Sorumluluk sigortalarında aslında sigorta ettirene başvurulması mümkün değilken KTK ile bu anlamda bir istisna getirilmiş ve sigortacının sigorta ettirenine rücu etmesi mümkün hale gelmiştir. Kanuni düzenlemelere bakıldığında hangi hallerde sigorta ettirene rücu edilebileceği düzenlenmemişken; ZMSS Genel Şartlar B.4 uyarınca 7 bent şeklinde birtakım düzenlemeler getirilmiştir. Bu bentte sayılanlar ise örnek mahiyetinde olup, başka durumların da rücu sebebi olması mümkündür.

Anılan bentlere bakıldığında kusur ve ağır kastın bulunması, ehliyetsiz araç kullanımı ve Genel Şartlar B.1’de belirlenen yükümlülüklerin sigortalı tarafından bildirilmemesi halinde sigortacının tazmin ettiği zararı sigortalısına

rücu etmesi çalışmamız bakımından önemlidir. Sigortalının veya sorumlu olduğu kişilerin kusuru ya da ağır kastının bulunması halinde zararı gideren sigortacının sigorta ettirene rücu etme imkanı bulunmaktadır. Vasinin kısıtlı adına olan aracın sigorta ettireni olması yanında sorumluluğu altında bulunan kısıtlıyı da gözetmesi gerekir. Vasinin denetim ve gözetim yükümlülüğünü yeterince yerine getirmemesi halinde, yani kusurunun bulunması durumunda kısıtlının aracının kazaya karışması halinde zararı gideren sigortacının sigorta ettiren vasiye bu zararı rücu etmesi mümkündür. Keza kısıtlının ehliyeti bulunmayacağından bir şekilde aracı sürerek kazaya karışması halinde de bent uyarınca rücu mümkündür. Kısıtlının akıl sağlığı yerinde bulunmadığından Genel Şartlar B.1’de sayılan yükümlülükleri belirlenen sürelerde sigortacıya karşı yerine getirmemesi doğal olarak mümkün değilken; kanaatimizce bu durumda kısıtlı adına vasinin bu yükümlülükleri yerine getirmesi kabul edilerek bildirmemesi halinde zararı gideren sigortacının sigorta ettiren vasiye rücu etmesinin mümkün olduğu kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

Acar Umut A, Vesayet Kurumu ve Vasinin Sorumluluğu (2. Baskı, Seçkin Yayınları 2021).

Akıntürk T ve Ateş D, Aile Hukuku C 2 (20. Baskı, Beta Yayınları 2017).

Akipek J, Akıntürk T ve Ateş D, Kişiler Hukuku C 1 (15. Baskı, Beta Yayınları 2019).

Altop A, Hakkaniyet Sorumluluğu İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (2007) 6 (1) 7-16.

Antalya G, Borçlar Hukuku Genel Hükümler C V/1, 2 (2. Baskı, Seçkin Yayınları 2019).

Aral F, Temyiz Kudretinden Mahrum Şahısların Hukuki Sorumluluğu, Batider (1980) 10 (3) 733-758.

Arseven H, Sigorta Hukuku (2. Baskı, Beta Yayınları 1991).

Arslan A. S, Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasından Doğan Rücu Davaları (2010) 88 TBB Dergisi 195-224.

Başoğlu B, Sözleşme Dışı Kusursuz Sorumluluk Hukuku ve Özellikle Tehlike Sorumluluğuna İlişkin Değerlendirmeler (2015) 6 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 29-56.

Bellican C, Küçüğün (Çocuğun) Kusur, Büyüğün (Ev Başkanının) Kusursuz Sorumluluğu (2010) 2 (5) Fasikül Hukuk Dergisi 34-39.

Can Mertol, Türk Özel Sigorta Hukuku C 1 (1. Baskı, Adalet Yayınevi 2018).

Cicim Uluğ İ ve Korkmaz N, Sorumluluk Sigortalarında Zarar Görenin Sigortacı Aleyhine Açtığı Davanın Medeni Usul Hukukuna Ait Bazı Hükümler Bakımından İncelenmesi (2020) 10 (1) 53-93.

Çelik A. Ç, Trafik Kazalarında Tazminat ve Sigorta Hukuk ve Ceza Sorumluluğu (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021).

Dural M, Ögüz T ve Gümüş M. A, Aile Hukuku C 3 (15. Baskı, Filiz Kitabevi 2020).

Dural M, Ögüz T, Kişiler Hukuku C 2 (19. Baskı, Filiz Kitabevi 2018).

Eren F, Borçlar Hukuku Genel Hükümler (16. Baskı, Yetkin Yayınları 2013).

Eren F, Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukuki Niteliği ve Unsurları (1987) 39 AÜHFD 159-212.

Erkan V ve Yücer İ, Ayırt Etme Gücü (2011) 60 (3) AÜHFD 485-522.

Gençcan Ö U, Vesayet Hukuku (3. Baskı, Yetkin Yayıncılık 2019).

Gökcan H T, Hukuki Sorumluluk, Tazminat, Sigorta ve Rücu Davaları (9. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2018).

Helvacı İ, Temyiz Kudretinden Yoksun Şahısların Hukuki Sorumluluğu Üzerine (1997) 55 İÜHFM 146-171.

Karasu R, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi (2015) 6 (4) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 683-706.

Karasu R, Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası) (1. Baskı, Yetkin Yayıncılık 2016).

Kaya A, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Sorumluluk Sebeplerinin Yarışması (2016) 1 (2) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 207-218.

Kayıhan Ş ve Bağcı Ö, Türk Özel Sigorta Hukuku Dersleri (4. Baskı Umuttepe Yayınları 2019).

Kender R. Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku (17. Baskı, On İki Levha Yayınları 2021).

Kılıçoğlu M, Aile Hukuku (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2022).

Kılıçoğlu M, Borçlar Hukuku Genel Hükümler (25. Baskı, Turhan Kitabevi 2021).

Kılıçoğlu M, Medeni Hukuk, (3. Baskı, Turhan Kitabevi 2019).

Kılıçoğlu M, Trafik Kazaları Tazminat-Sigorta-Rücu ve Yargıtay Uygulaması (1. Baskı, Bilge Yayınevi 2014).

Kocağa K, Koruma Amacıyla Özgürlüğün Kısıtlanması (2006) 10 (1,2) GÜHFD 33-54.

Koç N, Türk Medeni Kanunundaki Düzenlemeler Işığında Vesayet Hukukuna Genel Bir Bakış (2005) 7 (0) 99-120.

Koçano Rodoslu E, Ev Başkanının Sorumluluğu, (2014) 63 AÜHFD 879-899.

Omağ M K, Türk Hukukunda Sigortacının Hukuki Halefiyeti (1. Baskı, Vedat Kitapçılık 2011).

Oğuzman M K ve ÖZ T, Borçlar Hukuku Genel Hükümler C 2 (16. Baskı, Vedat Kitapçılık 2021).

Oğuzman M K, Seliçi Ö ve Oktay-Özdemir S, Kişiler Hukuku (20. Baskı, Filiz Kitabevi 2021).

Özdamar M ve Doğan B, Sigorta Hukuku (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2020).

Özel Ç, Türk Özel Hukukunda Sözleşme Dışı Sorumluluk Olgularına Genel Bir Bakış (2000) 18 (2) HÜİİBFD 415-432.

Öztan B, Aile Hukuku (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015).

Reisoğlu S, Türk Borçlar Hukuku (25. Bası, Beta Yayınları 2014).

Şenocak K, Hukuki Himaye Sigortası (1. Baskı, Dayınlarlı Hukuk Yayınları 1993).

Tandoğan H, Türk Mesuliyet Hukuku (Birinci Basıdan Tıpkı Basım, Vedat Kitapçılık 2010).

Ulaş I, Uygulamalı Zarar Sigortaları Hukuku (8. Baskı, Turhan Kitabevi 2012).

Ünan S, Türk Ticaret Kanunu Şerhi 6. Kitap: Sigorta Hukuku C 2 (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2016).

Yazıcıoğlu E, Sorumluluk Sigortalarında Sigortacının Kanuni Halefiyeti, Sigorta Hukuku Sempozyumları (1. Baskı, On İki Levha Yayınları 2018), 483.

